

ישיבת הכותל - ירושלים

שיחת הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת ויצא תשס"ה

שימוש נכון במתנות רוחניות

אל משה רבנו, היא הלשון שבה נגלה ה' אלינו בהר סיני, והיא הלשון שבה כתב לנו ה' את התורה - לשון הקודש!

הודאה על נתינת לשון הקודש לישראל

באמת התקשתי קצת: הרי אנו מודים לקב"ה בהזדמנויות שונות על התורה הקדושה שנתן לנו, על שקדשנו במצוותיו, על שנתן לנו את ארץ הקודש, את עיר הקודש, על שנתן לנו מועדים קדושים, מדוע איננו מודים לקב"ה גם על כך שנתן לנו את לשון הקודש? לא מציינו ברכה מיוחדת שבה אנו מודים לקב"ה על לשון הקודש.

אפשר לומר, שזהו מפני שלשון הקודש היא חלק מן התורה. הרי תחילת לימוד התורה אצל קטן הוא בלימוד אותיות הא"ב של לשון הקודש (ש"רע י"ד סי' רמ"ה ס"ח בהג"ה), משמע שבכלל לימוד התורה - לימוד לשון הקודש. וא"כ בכלל ההודאה על התורה (בברכת התורה ובברכות נוספות) אנו מודים למעשה גם על לשון הקודש, שהיא חלק מן התורה. ובכל זאת, כמדומני שישנה גם הודאה מיוחדת על נתינת לשון הקודש (אם כי לא בברכה מיוחדת שנתקנה לשם כך), והיא בברכת המועדים (בתפלה ובקידוש). אנו אומרים בברכת המועדים: "ורוממתנו מכל הלשונות". כלומר, אנו מודים לקב"ה על כך שנתן לנו לשון מרוממת ונשגבת יותר מכל לשון אחרת, לשון קדושה שמשפיעה עלינו קדושה. הרי שיש כאן הודאה מפורשת על נתינת לשון הקודש.

ענינים שליליים - האם עדיף לאמרם בלשון הקודש או בלע"ז?

והנה, למרות קדושתה של לשון הקודש, ולמרות הקדושה שהיא משפיעה על מי שמשתמש בה, ישנם מקרים שבהם השימוש בלשון הקודש אינו משפיע קדושה, אלא להפך, מוטב שלא להשתמש בה. הרמב"ם כותב (בפירושו למס' אבות פ"א מ"ז), שישנם חסידים מאנשי תורתנו שאינם מוכנים בסעודות מצוה לשמוע שירים בלשון לע"ז גם אם תוכנם משובח, ולעומת זאת מוכנים לשמוע שירים בלשון הקודש גם אם תוכנם שלילי. הרמב"ם מכנה גישה זו "סכלות גמורה". כי דברים משובחים, כדברי תורה חכמה ומוסר, ראויים להאמר ולהשמע גם אם הם נאמרים בלשון לע"ז, ולעומת זאת, דברים מגונים ופחותים, גם בלשון הקודש אין ראוי לאמרם. אדרבה! שמיעת דברים פחותים בלשון הקודש - כותב הרמב"ם - גרועה יותר מאשר שמיעתם בלשון לע"ז! לפי שלשון הקודש אין ראוי להשתמש בה אלא לענינים נעלים, ושימוש בה לענינים פחותים ופסולים מהווה פגיעה בקדושתה. השימוש בלשון הקודש לענינים פסולים, אינו מהווה אפוא "צד חיובי" מסוים בענין השלילי המדובר, אלא אדרבה, רק מגדיל עוד יותר את השלילה שבו,

יעקב מקפיד לדבר בלשון הקודש

אחרי המריבה של יעקב עם לבן ואחרי ההתפייסות שבעקבותיה, מספרת התורה: "ויאמר יעקב לְאָחִיו, לְקַטּוּ אֲבָנִים. ויקחו אבנים ויעשו גל, ויאכלו שם על הגל. ויקרא לו לְבָן יֶגֶר שְׁהָדוּתָא, ויעקב קרא לו גֵּלְעָד" (בראשית לא, מו-מז).

וקשה: הרי לאורך הפרשה מובאים כמה וכמה שיחות שהיו בין יעקב ללבן. שיחות אלו נערכו מן הסתם בשפת המדינה של חרן - בארמית (שכן לבן לא הכיר מן הסתם את לשון הקדש). אף על פי כן, כשהתורה מספרת לנו על השיחות הללו, היא אינה מביאה את הדברים בשפה המקורית ואחר כך מתרגמת אותם ללשון הקודש, אלא מתארת את השיחה בלשון הקודש בלבד, ואנו מבינים כבר מעצמנו, שבפועל נערכה השיחה בארמית. כך גם אצל יוסף. כשיוסף דיבר עם שר האופים ושר המשקים מן הסתם דיבר עמם מצרית, וכן כשדיבר עם פרעה ודאי דיבר מצרית, שהרי פרעה לא הכיר כלל את לשון הקדש (רש"י שם ג. ו). וכן משה ואהרן, ודאי שוחחו עם פרעה במצרית. אף על פי כן, כשהתורה מספרת לנו על כל השיחות הללו, היא אינה מביאה את הדברים בשפה המקורית, אלא מתארת את השיחה בלשון הקודש בלבד. [כמו כן, מן הסתם לא מסרה לנו התורה את כל מה שמשה ואהרן דברו אל פרעה, וכן שאר הדוברים. יכול להיות שמשם דיבר אל פרעה באריכות, ואילו התורה מסרה לנו רק חלק מן הדברים, מה שראה הבורא לנכון למסור לנו כדי שנלמד מהם אורחות חיים]. מדוע אם כן כאן, בענין הגל שבנו יעקב ולבן, כתבה התורה שלבן קרא לו "יֶגֶר שְׁהָדוּתָא" ויעקב קרא לו "גֵּלְעָד"? הרי "יֶגֶר שְׁהָדוּתָא" אינו אלא תרגומו של "גֵּלְעָד", ואם כן די היה לומר "ויקרא לו יעקב ולבן גֵּלְעָד", ומזה כבר נבין מעצמנו שיעקב קרא לגל "גֵּלְעָד" בלשון הקדש, ולבן קרא לו "יֶגֶר שְׁהָדוּתָא" בארמית.

צריך לומר, שכנראה התורה רוצה להדגיש כאן, שגם אחרי עשרים שנה שיעקב יושב בארם נהרים וכבר שולט מן הסתם היטב בשפה הארמית, אף על פי כן גם בשעה זו, כשהוא מתפייס עם חמיו הארמי אחרי חילופי הדברים הקשים שהיו ביניהם (שם לא, כו-מב), הוא אינו מוותר על השימוש בלשון הקודש. אמנם כשהוא מדבר עם לבן הוא קורא לגל "יֶגֶר שְׁהָדוּתָא", אבל בינו לבין עצמו הוא אינו משנה את לשונו, וקורא לו "גֵּלְעָד". חז"ל מוסרים לנו שאחד הדברים שבזכותם נגאלו ישראל ממצרים, הוא שלא שינו את לשונם (במדב"ר כ, כט). אבל למעשה כבר כאן, בגלות יעקב בארם, יעקב מקפיד שלא לשנות את לשונו. עם מי שהוא מוכרח לדבר ארמית, עם לבן ועם הרועים, הוא מדבר ארמית. אבל כשלעצמו הוא מדבר בלשון הקודש, וכך כנראה דיבר עם נשיו ועם ילדיו.

מהי החשיבות בדיבור בלשון הקודש, שבשביל זה נגאלנו ממצרים? הדיבור בלשון הקודש משפיע על מחשבתו של האדם, שתהיה מחשבה קדושה יותר. אמנם יש מחלוקת בין הרמב"ם לרמב"ן מדוע לשון הקודש נקראת "לשון הקודש" (עי' רמב"ן שמות ל, יג), אבל סוף סוף לשון זו היא לשון קדושה. היא הלשון שבה נגלה ה'

להחריב את מקום המקדש עוד ועוד... המקדש הוא א"כ דבר מצוין, אבל אם משתמשים בו לרעה, הקב"ה מסלק אותו מאיתנו.

כשאין משתמשים בא"י בצורה נכונה - היא נלקחת מאיתנו!

ארץ ישראל - גם היא מתנה טובה. האבות כל כך חמדו את ארץ ישראל. פינחס קורא לעבר הירדן "ארץ טמאה" לעומת ארץ ישראל - "נְאֻךְ אִם טְמֵאָה אֶרֶץ אֲחֻזְתְּכֶם" (יהושע כב, יט), כל שכן ששאר הארצות הן טמאות לעומתה. הכוזרי אומר שכל הנביאים לא נתנבאו אלא בה או בעבורה (כוזרי מאמר ב, אות יד). ישנן מצוות רבות שאי אפשר לקיימן אלא בארץ ישראל, ולפי מה שמסבירים רש"י והרמב"ן, רש"י בקיצור נמרץ כדרכו (רש"י דברים יא, יח) והרמב"ן באריכות כדרכו (רמב"ן ויקרא יח, כה), עיקר קיום כל המצוות כולן, אפילו אלו שאינן תלויות בארץ, הוא רק בארץ ישראל, ומה שמקיימים אותן גם בחוץ לארץ הוא רק בבחינת "הַצִּיבִי לְךָ צִיָּנִים" (ירמיהו לא, כ), כדי שלא נשכח איך מקיימים אותן בארץ. אם אלפים שנה לא היינו מקיימים מצוות בגולה, והיום היינו באים לארץ ישראל וצריכים להתחיל לשמור בה שבת, היה קשה לנו מאד לדעת מה נדרש מאיתנו. כמו בעל תשובה שמתחיל לשמור שבת, שאינו יודע מה מותר ומה אסור לעשות בשבת. הפרשת תרומות ומעשרות ושמירת דיני שביעית שבאמת לא קיימנו בגולה, רבים מתקשים לקיים כאן בארץ. אינם יודעים כל כך איך לקיים מצוות אלו, מפני שלא קיימנו אותן בגולה. ב"ה קמו לנו חכמים, ה"חזון איש" זצ"ל, הרב [הגרש"ז אויערבך זצ"ל] ואחרים, שלימדו אותנו קצת הלכות מעשרות והלכות שמיטה. אבל היה חוסר ידיעה בציבור איך לקיים את המצוות האלה, מפני שבגולה לא קיימנו אותן.

הרי שארץ ישראל היא מתנה נפלאה. עיקר קיום התורה הוא רק בה, ולא רק קיום התורה אלא גם לימוד התורה בארץ ישראל הוא בעל איכות אחרת. ר' זירא כשעלה לארץ ישראל, צם מאה תעניות כדי לשכוח את תלמודה של בבל, כדי שלא יפריע לו בלימוד תורת חכמי ארץ ישראל (ב"מ פה, א). [המנהיגים שלנו היום הרבה יותר גדולים, כנראה, מר' זירא. יש מהם שאינם צמים אפילו ביום הכפורים, ובכל זאת אינם יודעים מאומה מתלמודה של בבל...]. רואים מכל זה, עד כמה ארץ ישראל היא "המקום אשר יבחר ה'".

ובכל זאת כשארץ ישראל גורמת לנו מכשול, הקב"ה לוקח מאיתנו את ארץ ישראל. ולא בתורת עונש, אלא כדי להציל אותנו! חז"ל אמרו (סנה' לה, א), שצדקה עשה הקב"ה עם ישראל, שהקדים שתי שנים ל"ונושנתם בארץ" (דברים ה, כה), שאם היו נשארים בארץ שמונה מאות חמישים ושתים שנה (כגימטריא של "ונושנתם"), היה מתקיים בנו ח"ו הפסוק שאחרי זה - "כִּי אָבֵד תֵּאבְדוּן" (שם, כו). לא היה נשאר חלילה שריד ופליט מעם ישראל. הקב"ה הגלה אותנו על כן מארץ ישראל לפני כן, כדי שנוכל להתקיים.

מדוע בחוץ לארץ אין כבר חשש שיגיעו למצב של "כִּי אָבֵד תֵּאבְדוּן"? הרי גם בחוץ לארץ המשיכו לחטוא! מסביר הרמב"ן, שאינו דומה מי שחוטא בפלטרין של מלך למי שחוטא מחוץ לפלטרין של מלך (דרשת הרמב"ן לרי"ה, מהד' מוסד הרב קוק עמ' רמ"ט). אם אדם מתחזף אל המלך בתוך הארמון, זהו דבר

בגלל הערך השלילי המוסף של פגיעה בקדושת לשון הקודש שיש בכך. לשון הקודש משפיעה א"כ קדושה רק למי ששמשמש בה לטובה. לעומת זאת, למי ששמשמש בה לרעה היא אינה מוסיפה קדושה, אלא להפך, גורמת לכך שמעשהו יהיה חמור עוד יותר, וממילא מרחיק את האדם מן הקדושה.

כשאין משתמשים במקדש בצורה נכונה - הוא נלקח מאיתנו!

כעין זה הוא גם בשאר הקדושות שה' נתן לנו. ה' נתן לנו מתנות קדושות כדי שנתקדש בהן ונתקרב אליו, אבל למעשה שימוש בלתי נכון במתנות הללו, עלול רק להרחיק אותנו מן הקדושה. על התורה אמרו חז"ל, שאם אדם זוכה היא נעשית לו סם חיים, ואם ח"ו אינו זוכה היא נעשית לו סם מיתה (יומא עב, ב). כך גם בית המקדש. בית המקדש הוא מתנה גדולה מאד שה' נתן לנו; הוא אחד מהקניינים שהקב"ה קנה בעולמו (אבות פ"ו מ"א), הוא המקום שבו שורה השכינה בישראל, המקום שבו משתמשים בשם המפורש (סוטה לה, א), המקום שמשם הנביאים יונקים את הנבואה שלהם, המקום שבו מתבצעת עבודת הקרבנות, שהיא אחד משלשת העמודים שהעולם עומד עליהם (אבות פ"א מ"ב), ושמכפרת על עוונותינו ומקרכת אותנו אל הקב"ה. הקטורת שמקטירים בכל יום במקדש נקראת קטורת לא רק על שם הקיטור שעולה ממנה, אלא גם מפני שהקטורת מקשרת את העולמות יחד, את העולם התחתון עם העולם העליון, ואתנו כביכול עם הקב"ה ("קיטרא" בארמית פירושו קֶשֶׁר). בית המקדש הוא אם כן דבר נפלא. בעבודת יום הכפורים שנעשתה במקדש, היה אפשר לראות (כשזוכים לכך) נס גלוי, לראות שהשני נהפך ללבן, כדי להראות את מחילת הקב"ה לעמו. חכמי התורה מקבלים את תורתם דרך בית המקדש. הגמרא אומרת שסמכות הדיינים לדון דיני נפשות בכל מקום בעולם, קיימת רק כאשר הסנהדרין יושבת על יד המקדש. כשהסנהדרין לא יושבת על יד המקדש או כשאין מקדש - אין דיני נפשות (ע"ז ח, ב). הרי, שגם אור התורה, האור הגדול של עם ישראל, גם הוא בא מן המקדש. ומדוע? מפני שעיקרו של בית המקדש, שממנו נובעת קדושת המקדש, הוא קדש הקדשים, שהוא מקום הלוחות שהוריד לנו משה מסיני, ומקומו של ספר התורה שכתב משה רבנו בסוף ימיו (ע"י רש"י דברים לא, כו).

ובכל זאת, למרות כל המעלות הקדושות הללו שבמקדש, ברגע שאין משתמשים בו באופן הנכון, המקדש אינו מוסיף טובה לישראל, ואז הקב"ה נוטל אותו מאיתנו. ירמיהו צועק על אלה שאומרים "היכל ה' היכל ה' היכל ה' המה" (ירמיהו ז, ד), עושים ככל העולה על רוחם, ובוטחים על היכל ה' שיגן עליהם שלא יענשו. "הֲגִנֹב רִצְחֵךְ וְנִאֲפֵךְ וְהִשְׁבַּע לְשִׁקְרָךְ וְקִטְרֵךְ לְבַעַל... וּבְאֵתָם וְעַמְדָתָם לְפָנַי בְּפִתְ הַזֶּה אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו וְאֶמְרָתָם נִצְלָנוּ, לְמַעַן עֲשׂוֹת אֶת כָּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה"? (שם, ט-י) אם אנשים חושבים שאפשר לעשות כל תועבה, ובלבד שיבואו אחר כך למקדש כדי לכפר על עצמם והכל יהיה בסדר, הרי שבמקום שהמקדש יסייע להתקרב לקב"ה, הוא גורם את ההפך - אנשים מרשים לעצמם לחטוא על סמך שהמקדש יכפר עליהם. במקרה זה, כדי להסיר את המכשול, ה' עלול לקחת מאיתנו את המקדש, כפי שאומר ירמיהו: "כִּי לָכוּ נָא אֶל מְקוֹמִי אֲשֶׁר בְּשִׁילֹו אֲשֶׁר שְׁפַנְתִּי שְׁמִי שָׁם בְּרַאשׁוֹנָה, וְיָאוּ אֶת אֲשֶׁר עֲשִׂיתִי לָךְ" (שם, יב). הנבואה הזו אכן התקיימה (בחורבן בית ראשון) ומתקיימת היום שוב. המקדש חרב היום כפי שלא היה מעולם. הערבים מוסיפים בכל יום

כך שיום הכפורים יכפר לו על חטאו. ועל כן ליהודי זה אין יום הכפורים מכפר. כי הוא מנצל לרעה את מתנת יום כפורים במקום לנצלה לטובה.

שבת קודש - ה' נתן לנו את יום השבת בשביל להשפיע קדושה על נפשותינו, "יום מנוחה וקדושה לעמך נתת". ה' אמר למשה שהיא מתנה טובה (שבת י, ב), היא בת זוגה של כנסת ישראל (ב"ר יא, ט), ואף על פי כן, מי שבחר לחלל את השבת, לא רק שהשבת אינה מוסיפה לו קדושה, היא עוד נהפכת לו מסנגור לקטגור נורא ואיום. יש לראות א"כ שהשבת תהווה סנגוריה עלינו, שנקדש אותה ונכבד אותה כראוי, ואז היא משפיעה עלינו קדושה ועומדת לזכותנו.

בהתחלת בית שני עבודת בית המקדש היתה מזולזלת בעם ישראל, כפי שמוכיח מלאכי הנביא את ישראל בנבואתו. גם כאן, כתוצאה מכך, ה' לקח מישראל את עבודת המקדש - שלח את היוונים, שביטלו את עבודת המקדש, עד שאח"כ החשמונאים במסירות נפש החזירו את עבודת המקדש. מה גרם לנצחון? - מסירות הנפש של אלה שנהרגו על קידוש השם בזמן יוון, ומסירות הנפש של החשמונאים שנלחמו ביוונים.

"מסרת גבורים ביד חלשים" - מי הם החלשים?

הג"ר יחזקאל סרנא זצ"ל, ראש ישיבת חברון, היה נוהג לשאול ילדים: האם החשמונאים היו גבורים או חלשים? הילדים היו עונים לו: ודאי שהיו גבורים! אמר להם: לא נכון! כתוב בסידור "מסרת גבורים ביד חלשים", הרי שהחשמונאים היו חלשים!

אבל אולי מותר לומר גם פשוט אחר במה שאומרים "מסרת גבורים ביד חלשים". בימינו, כשהיה צריך לנצח את גרמניה הארורה, הרי נשפך דם רב בשביל לנצח את הרשעים הללו. ולא רק דם ישראל, גם דם של אומות העולם. מאות אלפי אנגלים רוסים צרפתים ואמריקאים וגם גרמנים נהרגו עד שגרמניה נשברה. לעומת זאת, הקומוניזם התמוטט כמעט ללא כל שפיכות דמים. כל פצצות האטום ושאר כלי המשחית שהיו להם, לא הועילו להם, והקומוניזם התמוטט ונעלם ללא כל מלחמה. איך קרה הדבר? מהו הכח שהכריע את מעצמת הקומוניזם? - את הקומוניזם ניצחו אלה שמסרו את עצמם על קידוש השם אצל הקומוניסטים על שמירת שבת, על כשרות, על ברית מילה ועל שאר מצוות. הם אלו שהכריעו את הקומוניזם. לגבי גרמניה הארורה קבע ה' שיהיה צורך במלחמה ארוכה וקשה כדי לנצחה, אבל את הקומוניזם ניצחו כמעט בלי מאמץ, רק בכח הרוח.

סיפר לי אבי מורי ז"ל, שהג"ר בצלאל זולטי זצ"ל דרש פעם בשבת חנוכה ואמר: אם רוצים לראות את התגשמות הפסוק "לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי" (זכריה ד, ו), הרי ניתן לראות זאת ברוסיה. לרוסים יש טנקים ופצצות אטום וקיל גדול מאד, ובכל זאת הם מפחדים מסידור של יהודי! אם הרב זולטי היה חי עוד כמה שנים, היה יכול להוסיף שאנן סהדי שהסידור באמת ניצח! כל פצצות האטום לא הועילו לקומוניסטים. הקומוניזם התמוטט. היום כל יהודי ברוסיה שרוצה בכך יכול להחזיק סידור בגלוי, ויכול להחזיק חומש וגמרא בגלוי. הסידור ניצח את הרוסי!

שונה לגמרי מאשר אם אדם עומד בחוץ וצועק נגד המלך. אמנם גם מחוץ לארמון אסור למרוד במלך, אבל הנכנס לתוך הארמון ושם מתחצף אל המלך - עונשו חמור הרבה יותר. ולכן, בארץ ישראל אי אפשר להתקיים במצב כזה, שעוברים בה עברות. לעומת זאת בגולה דקדוק הדין פחות חמור, וגם אם חוטאים שם, בכל זאת ישאר קיום לעם ישראל.

הרמב"ן כותב עוד, שאפילו על גויים דקדוק הדין בא"י חמור יותר מאשר בחו"ל: "ודע, כי משפט סדום היה למעלת ארץ ישראל... כי יש באומות רעים וחטאים מאד ולא עשה בהם ככה, אבל למעלת הארץ הזאת היה הכל, כי שם היכל ה'" (רמב"ן בראשית יט, ה). כלומר: סדום לא היתה העיר הגרועה ביותר בעולם. היו עוד ערים בעולם שהרשיעו כסדום ועמורה. אבל הן היו בחו"ל, ועל כן לא מהר כל כך הקב"ה לעשות עמן דין. אבל סדום ועמורה היו בארץ ישראל, שהיא "נחלת ה' ואינה סובלת אנשי תועבות" (שם), ועל כן מיהר ה' להשמידן. וכך היה גם עם הכותים. הכותים עבדו עבודה זרה במשך שנים רבות בחו"ל ולא קרה להם דבר. אבל כשמלך אשור מגלה אותם אל ארץ ישראל והם ממשיכים לעבוד עבודה זרה גם בארץ ישראל, ה' שולח בהם אריות והאריות הורגים אותם (מל"ב יז, כה).

הרי שכאשר אין משתמשים נכון במתנה הנפלאה ששמה "ארץ ישראל", במקום לקיים בה מצוות, שזהו עיקר תכליתה של ארץ ישראל, במקום זאת עוברים בה עברות, הרי שלא רק שארץ ישראל אינה מוסיפה לנו קדושה, אלא אדרבה, העבירות הופכות לחמורות יותר, וכדי להציל אותנו מזה, הקב"ה מגלה אותנו מן הארץ, כדי שלא נהיה בבחינת חוטאים בפלטרין המלך, שדינו חמור יותר.

תשובה - גם היא חסד גדול ומתנה גדולה שנתן לנו הקב"ה, שהוא מוכן לקבל אותנו אחרי שחטאנו. הוא מטהר אותנו, ועוקר את החטא למפרע. במה דברים אמורים? כשהתשובה מעוררת את האדם להתנהגות טובה. יהודי שעד היום חטא, בע"ה מהיום והלאה לא יחטא, או יחטא פחות ממה שחטא עד עכשיו, או לפחות ישתדל לחטוא פחות ממה שחטא. אבל כשהמצב הוא הפוך, כשהתשובה מהווה אצל אדם סיבה לחטוא, כגון שאומר "אחטא ואשוב", שבגלל שידע שישנה אפשרות לשוב בתשובה הוא סומך על כך וחטא, אדם כזה אין מספיקין בידו לעשות תשובה (משנה יומא פה, ב). ה' לא מוכן שישתמשו במתנות שלו לרעה. תשובה ניתנה בשביל לעודד קיום מצוות, לא בשביל לעודד עשיית עבירות. אצל הנוצרים היה מנהג למכור מחילת חטאים. האפיפיור או מישו אחר היה חותם על כך שתמורת תשלום מסויים החטאים נמחלים, והגוי המשלם היה רוכש לעצמו בזה זכות לבצע סך מסויים של עבירות. איני יודע מה היה התעריף לכל עבירה, אולי על עבירות גדולות במיוחד צריך לשלם קצת יותר, אבל בכל זאת מסתדרים איכשהו... אצלנו אין דבר כזה! ה' לא נותן לנו את התשובה כהיתר לעשות עבירות, אלא להפך, כדי למנוע עבירות, כדי שבני אדם יפסיקו לחטוא ויתקרבו אל ה'. "שובה ישראל עד ה' אליך", בשביל זה ניתנה לנו התשובה, לא בשביל שנוכל להמשיך לחטוא.

כך גם בענין יום הכפורים. יום הכפורים הוא מתנה טובה שהקב"ה נתן לנו, כדי למחול ולסלוח בו את כל עוונותינו. ובכל זאת, האומר אחטא ויום הכפורים מכפר, אין יום הכפורים מכפר (שם). כי אצל אדם זה יום הכפורים הפך להיות סיבה לחטא ולא להתרחקות מן החטא. לולא היתה אפשרות למחילת עוונות ביום הכפורים, אפשר שיהודי זה לא היה חוטא. רק בגלל שישנה אפשרות לכפר על החטא ביום הכפורים, אין יהודי זה חושש לחטוא, כי הוא סומך על

ברורה. ברוך ה' ע"י זה יש שיעורים בשיבות, ויש מקום לפלפולים רבים ולחידושי תורה, אבל סוף סוף התורה אינה ברורה לנו. איננו יודעים באופן ברור מה התורה רוצה מאיתנו.

אולי מטעם זה אין הערכה היום - בצבור שאינו דתי - כלפי חכמת התורה. התורה הרי אומרת: "ושמרתם ועשיתם, כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, אשר ישמעון את כל הדיקים האלה, ואמרו: רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה" (דברים ה, ו). ואולם התורה מוסיפה אזהרה: "רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים..." (שם, ט). אומר רש"י: "כשלא תשכחו אותם ותעשו על אמתתם, תתקשבו חכמים ונבונים. ואם תעוותו אותם מתוך שכחה, תתקשבו שוטים". והנה, המצב מאז גזרות היוונים הוא, שאנו אכן מעוותים את התורה מתוך שכחה. איננו יודעים מתי תחילת הלילה, אם כשיטת הגר"א או כשיטת רבנו תם; איננו יודעים כמה הוא שיעור "כזית", האם כשיטת ה"חזון איש" או כשיטת הגר"ר חיים נאה ז"ל, וכן כל כיוצא בזה. אם כך - אין פלא שאין הערכה היום כלפי התורה וכלפי מקיימיה, שהרי "אם תעוותו אותם מתוך שכחה, תתקשבו שוטים", וזה אכן מה שקורה. אין זאת אומרת שאנו פטורים מלקיים את התורה, אנו חייבים לקיימה עד כמה שאפשר, אבל צריך לדעת שבנקודה זו עוד לא ניצחנו את היוונים.

להשלים את נצחון החשמונאים

אם לא נצחנו את היוונים בענין שכחת התורה שגרמו לנו, עלינו להמשיך אפוא להלחם בהם בנקודה זו. ככל שאנו מרבים בלימוד התורה ובבירור ההלכה עד מקום שידינו מגעת, הרי זו השלמה לנצחון הבלתי גמור של החשמונאים. אמנם לא לנו להכריע בין הגר"א לבין רבנו תם וכיו"ב, אבל להשתדל אד כמה שאפשר לדעת יותר ויותר תורה, שלפחות השכחה לא תגדל ותלך.

שמעתי מהרב [הגרש"ז אויערבאך] זצ"ל, שלמרות שחז"ל אמרו שהדורות מתמעטים והולכים, "לפני של ראשונים פפתחו של אולם, ושל אחרונים פפתחו של היכל, ואנו כמלא נקב מחט סידקית" (עירובין נג, א), מכל מקום בדור האחרון, מתקופתו של הגר"ר חיים מברסק זצ"ל, חלה תפנית בעולם התורה. אמנם אין לנו היום גדולי עולם כמו הגר"ר עקיבא איגר והגר"א ז"ל, אבל רמת הלמדנות הממוצעת של בחור ישיבה עלתה פלאים. בחור ישיבה ממוצע היום יודע לסבור סבא רבא יותר טוב מבחור ישיבה של פעם. כמה דפים הוא יודע בפועל - זה תלוי כמובן כמה הוא לומד. אם הוא לא ילמד הוא לא ידע. אבל רמת הלמדנות עלתה ב"ה. אפשר שתופעה זו מרומזת בדברי הזוהר הקדוש (ח"א קיז, א), שאומר שבשנת שש מאות שנה לאלף השישי (שנת ת"ר), יפתחו שערי החכמה. בחכמות העולם אכן כך קרה. חכמת המדע התפתחה מאז ועד היום פי כמה וכמה ממה שהתפתחה באלפי השנים שקודם לכן. וכנגד זה, גם בחכמת התורה נפחו שערי חכמה חדשים שלא היו פתוחים בעבר. נפתחו שערי התורה הישיבתיות. אם ה' נתן לנו את המתנה הזאת, עלינו לתפוס אותה, לקחת ממנה מלוא חפנים, ש"ו לא תלקח מאיתנו אם לא נשתמש בה כראוי ח"ו.

יהי רצון שנשתמש במתנה שה' נתן לנו, לעלות במעלות חדות בידיעת התורה ובהבנתה, ובוה נזכה בע"ה להמשיך את האור שהתחילו החשמונאים להפיץ בעולם.

כך גם במלחמה נגד יון. ה"חלשים" הם אלה שניצחו את היוונים. מי הם ה"חלשים"? אין הכוונה בזה לחשמונאים, אלא לכל אלה שנהרגו בגזרות יון על שמירת שבת ועל אי הסכמה לעבוד עבודה זרה ועל מילת הבנים. הם אלה שניצחו את היוונים. את ה"מכה בפטיש" עשו אח"כ החשמונאים עם מסירות הנפש שלהם, אבל לולא כל הצדיקים הקודמים, מי יודע אם החשמונאים היו מצליחים לנצח את יון. רק בזכות כל ה"חלשים" שנסקלו ונתלו והולקו על קידוש השם, הצליחו החשמונאים לנצח את יון.

נצחון החשמונאים - בלתי שלם

ובכל זאת, למרות נצחון החשמונאים, לא השתחררנו לגמרי מן התוצאות הרעות שגרמו לנו היוונים בגזרותיהם. היוונים הרי באו על שני דברים: "להשכיחם תורתך, ולהעבירם מחוקי רצונך". "להעבירם מחוקי רצונך" - אלו הגזרות שגזרו היננים על שמירת המצוות: על השבת, על המילה, על ראש חודש, ועל מצוות אחרות. בענין זה הנצחון על יון היה מוחלט. לאחר הנצחון, כל יהודי היה יכול לשמור שבת, למול את בנו, להניח תפילין ולקיים כל מצוה שיחפוץ. אבל "להשכיחם תורתך"? - זהו דבר נוסף. הכוונה בזה היא לגרירת שכתת התורה. חז"ל אומרים: "יחשך [על פני תהום] (בראשית א, ב) - זו יון, שהשכיחה עיניהם של ישראל בגזרותיה" (ב"ר ב, ד). "חשך" - אותיות "שכח". התורה היא אור, וכששוכחים את התורה הרי זה חושך.

מתי התחילה שכחת התורה? אומרים חז"ל - בסוף ימיו של יוסי בן יעזר נתמעטו הלבבות והתחילה שכחת התורה (תמורה טו, ב - טז, א). והנה, סוף ימיו של יוסי בן יעזר זמן גזרות היוונים היה [יוסי בן יעזר עצמו נהרג על קידוש השם ע"י היננים (ב"ר סה, כב)]. הרי שמזמן היננים התחילה שכחת התורה, אם מחמת הצרות שהביאו עלינו, אם מחמת תרגום התורה ליננית [שעל ידי זה מאבדים את רוב מדרשי חז"ל הבנויים על גימטריאות, ראשי תיבות, חסרות ויתרות, והרבה דברים אחרים שאי אפשר לתרגמם לשפה אחרת]. חז"ל מביאים (ירי חגיגה פ"ב ה"ב), שממות משה רבינו עד ימות יוסי בן יעזר איש צרדה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים לא היתה מחלוקת בין חכמי ישראל שלא הוכרעה. כל שאלה בהלכה שעלתה לדיון - הצליחו להגיע בה להכרעת הדין. בימות יוסי בן יעזר ויוסי בן יוחנן הופיעה לראשונה מחלוקת שלא הצליחו להכריע בה (אם לסמוך על ראש קרבן שקרב ביום טוב, או לא לסמוך עליו), ומחלוקת זו נמשכה במשך כמה דורות (משנה חגיגה טז, א).

שכחת התורה התחילה א"כ בזמן גזרות היוונים, שאכן נועדו למטרה זו, "להשכיחם תורתך", אלא שנצחון החשמונאים על היוונים לא הצליח לתקן את הקלקול הזה. המחלוקת הבלתי מוכרעת שפרצה בזמן היוונים בין חכמי התורה לא הוכרעה גם בדורות הבאים, ולא זו בלבד, אלא שנוספו עליהם עוד מחלוקות אחרות. בימי שמאי והלל נוספו על מחלוקת זו עוד שלש מחלוקות נוספות שלא הצליחו להגיע בהן להכרעה, ובימי תלמידיהם של שמאי והלל - רבו התלמידים שלא שמשו את רבותיהם כל צרכן, ורבו המחלוקות בישראל, ונעשית תורה כשתי תורות (ירי"ש, וסוטה מז, ב). חז"ל בזמנם קבעו תענית על כך שבימי בית שמאי ובית הלל נעשתה התורה כשתי תורות (עי' שו"ע אורח סי' תקפ"ג סוף ס"ב). והנה היום יש כבר לא רק שתי תורות, אלא מאות תורות! הרמב"ם פוסק כך, והרי"ף פוסק כך, ורבינו תם פוסק כך, ורש"י סבר אחרת - התורה נעשתה אצלנו כמאה תורות. קיימות מחלוקות רבות בין חכמי ישראל, ואין מצליחים להגיע בהן להלכה